

CORELAȚIA LIMBĂ – VIZIUNE ÎN ACCEPȚIA DIFERITOR LINGVIȘTI STRĂINI

Aliona MERIACRE

Universitatea „Perspectiva-Int”

Le présent article représente une révision des conceptions des linguistes étrangers sur le problème de la vision du monde dans la langue. Accusés de superficialité, d'incohérence ou de traitement erroné du concept de vision éthnolinguale du monde, les spécialistes ont pourtant contribué puissamment au progrès, azant offert de nouvelles perspectives dans l'interprétation de la langue.

1. Pe marginea conceptului de viziune asupra lumii s-au pronunțat cercetători în domeniu, reprezentanți ai diferitor școli și doctrine lingvistice. Consultând literatura de specialitate însă, am constatat că această problemă este totuși sporadic abordată, analizată superficial și, practic, continuă să ocupe un loc secundar de obiect al investigațiilor lingvistice și nu numai. Până în prezent conceptul de viziune asupra lumii și reflectarea lui în limbă se abordează în stil idealizat, lingviștii fiind acuzați de agnosticism, incoerență sau tratare greșită a tezei respective.

Un aspect al problemei consemnate îl identificăm la B.Lamy care evidențiază viziunea specifică a poporului în raport cu obiectele lumii înconjurătoare: „Fiecare popor vede obiectele într-un mod particular și cum îi place” [1, p.150]. Acest „mod particular” de concepere a lumii înconjurătoare este redat în limbă, Herder afirmând în acest sens: „Fiecare limbă are geniul său, care reflectă o anumită concepție asupra lumii (*Weltbild*)” (citată după [1, p. 150]).

2. Teoria privind viziunea linguală asupra lumii își găsește expresia deplină la începutul secolului al XIX-lea în lucrările lui W. von Humboldt. Umanistul german, studiind sistemul cultural-lingvistic al poporului basc (1801), ajunge să definească limba ca „viziune specifică asupra lumii”: „Diferite limbi reprezintă nu diferite desemnări ale unuia și aceluiași obiect, dar diferite viziuni (*Ansichten*) ale lui” [2, p. 349]. Fiecare etnie, referindu-se la unul și același obiect, își creează o viziune specifică asupra acestuia pe care o imprimă în structura semantică a numelui dat obiectului în cauză, precum și în întreaga structură gramaticală proprie unei limbi, or, „diferențele gramaticale dintre limbi se explică prin diferențele de viziuni gramaticale”, afirmă savantul german în acest sens. După părerea cercetătorului, în limbă se fixează o anumită percepție despre lume ce reflectă trăsăturile spirituale ale poporului. De aceea, însușirea unei limbi străine ar putea fi asemănată cu acceptarea unui nou punct de vedere în înțelegerea lumii [3, p. 80].

3. Humboldt s-a ocupat, îndeosebi, de „aspectul subiectiv al limbii naționale care are la bază modul specific al unui popor de a privi lumea”. Astfel, el ajunge să-i „impună” (limbii) un rol determinant în modul de a vedea sau de a interpreta realitatea obiectivă și de a o califica drept o entitate atotputernică în dirijarea întregii istorii a omenirii [4, p.376]. El nu s-a oprit, în mod special și strict, asupra problemei viziunii linguale asupra lumii, ca fenomen de limbă autonom, ci doar a încercat să caracterizeze limba dintr-un nou punct de vedere, ca rezultat al cercetărilor sale empirice asupra problemei respective. Iată de ce sunt binevenite, în acest sens, observațiile diferitor cercetători care au apreciat concepția humboldtiană, în general, ca fiind elaborată în spiritul idealismului subiectiv, conținând unele „laturi slabe”, fiind „discutabilă”, „îndoielnică”, „exagerată” sau „denaturată” [5, p.44; 6, p.193], „fără să ofere o analiză suficient de profundă” [7, p.98] sau o interpretare completă a problemei respective, constituind o sursă a multe confuzii sau concepții eronate [8, p.12]. Totuși, meritul lui Humboldt este incomensurabil, abordând o nouă modalitate de cercetare științifică [9, p.312] astfel a exprimat o viziune proprie asupra limbii. Ideile lui au fost preluate și dezvoltate într-o serie de doctrine idealiste reacționare, așa ca: neohumboldtianismul, al cărui reprezentant de vază este Weisgerber, pozitivismul logic, ipoteza Sapir-Whorf, existențialismul lui Heidegger, semanticismul filosofic etc., lingvistul german fiind, în acest sens, în postura unui „deschizător de drumuri”.

Weisgerber, de exemplu, dezvoltând teza reflectării spiritului național în limbă și a unui mod de percepere subiectivă a lumii, ajunge la concluzii rasiste [10, p.194]. Sapir reliefează, în „manieră” humboldtiană, cu mult patos și idealism, forța guvernatoare a limbii în univers, determinând viața, comportamentul și activitatea socială a indivizilor, însăși „lumea reală” fiind construită, în opinia lui, în baza obișnuințelor linguale ale unei comunități, care oferă posibilități specifice de interpretare: „Oamenii nu trăiesc în sânul lumii obiective

sau în lumea activității sociale în strictă singurătate sau izolați...și acest fapt s-ar datora sistemului lingual specific care a devenit un mediu de exprimare a societății. Este, practic, o iluzie să ne imaginăm că cineva ar putea să se adapteze la o anumită realitate fără să apeleze la limbă care ar reprezenta doar un mijloc incidental de rezolvare a unor probleme specifice de comunicare sau de oglindire a realității. De fapt, „lumea reală” este constituită, în mare măsură, din practici linguale proprii unui grup... faptul că noi auzim, vedem sau, altfel zis, acumulăm noi experiențe se explică prin aceea că obișnuințele linguale ale comunității noastre predispun la anumite șanse de interpretare a lumii” [11, p.134].

Whorf care, fie că nu-l cunoaște pe Humboldt [12, p.153], fie că îl ignoră [13, p.92], preia postum și argumentează îndelungat teoria lui Sapir, referitor la ideea că fiecare limbă reprezintă un vast sistem de structuri specifice constituit din forme și categorii cultural organizate, prin intermediul cărora un individ poate comunica, interpreta lumea: „Fiecare limbă reprezintă un sistem vast de structuri care diferă de cel al altor limbi în care se organizează cultural totalitatea formelor și categoriilor linguale prin intermediul cărora individul nu doar comunică, dar și analizează natura, observă sau neglijează un tip sau altul de fenomene sau de relații în care se conturează modul său de a gândi și prin care își construiește un edificiu de cunoaștere a lumii” [14, p.102]. Teoria lui Whorf, luată în ansamblu, fiind axată pe concepția lui Sapir, ajunge a fi supranumită ca „ipoteza Sapir-Whorf” (cu privire la ipoteza „Sapir-Whorf” s-au referit, de exemplu: Hymes D., Mounin G., Lucy I. [15, 16] ș. a.. Totuși tezele lui preiau, în mod evident, concepția humboldtiană, despre pluralitatea limbilor care reprezintă sau reflectă, respectiv, o diversitate de viziuni asupra lumii. De exemplu, Whorf afirmă că reprezentanții unei comunități etnolingvistice, într-o oarecare măsură apreciază universul într-un mod specific. De aceea el subliniază rolul important sau necesitatea cercetărilor lingvistice în scopul de a identifica viziunea despre lume („world view”) încă necunoscută a multe limbi: „Voritorii de diferite limbi văd Cosmosul în mod diferit, îl evaluează în mod diferit, uneori aceste divergențe fiind mai pronunțate, alteori mai puțin pronunțate [...]. De aceea rolul investigațiilor respective este incomensurabil în vederea identificării viziunii despre lume a multor limbi neexplorate” [17, p.X]. Deși vorbitorii de diferite limbi au o viziune, o atitudine specifică față de lume sau anumite impresii „caleoscopice” care necesită a fi organizate etc., totuși ei sunt „constrânși” de sistemul lingual nativ să interpreteze lumea propriu-zisă, să-și ordoneze „fluxul” de idei și de cunoștințe acumulate în dependență de sistemul gramatical specific, de posibilitățile sau modalitățile lingvistice existente: „Capacitatea de a formula anumite idei nu reprezintă un proces independent, strict rațional, în sensul primar al cuvântului, dar constituie o parte a unei gramatici particulare și diferă, mai mult sau mai puțin, de la o gramatică la alta. Noi disecăm natura în fâșii stratificate de către limba noastră maternă... Lumea înconjurătoare se prezintă, astfel, ca un flux de impresii caleidoscopice care necesită a fi organizate... prin intermediul sistemelor lingvistice din mintea noastră [...]; nici un individ nu este liber de a descrie natura într-un mod absolut imparțial, dar este constrâns la anumite moduri de interpretare, chiar și atunci când acesta se crede a fi pe deplin liber” [18, p.212-214]. Precum se observă, și în acest caz se identifică un „imperialism al primatului limbii” care „ajunge a fi mitificat în așa măsură încât comportamentul indivizilor este strict determinat și dependent” de limbă [19, p.102].

Deci, pe de o parte limbile diferă, deoarece diferă viziunile popoarelor despre lume, pe de altă parte, percepția popoarelor asupra lumii este guvernată de „forța supremă” sau de „geniul” limbii. Acest moment identificat și la Humboldt, și la Sapir, și la Whorf, și la toți cei ce le-au acceptat concepția a fost apreciat de către unii cercetători ca „un cerc vicios” [20, p.160], deși, în esență, se profilează, de fapt, corelarea dintre limbă și viziune asupra lumii.

Interdependența dintre limbă și viziune asupra lumii este redată sugestiv de un alt lingvist al secolului XX, A.-J. Greimas. În studiul său de semantică structurală a limbii, acesta identifică, respectiv, un univers semantic care „închide” în sine ființa umană și viziunea poporului despre lume: „Noi sîntem definitiv închiși în universul nostru semantic. Și unicul lucru bun ce ne rămâne a face este de a ne da seama sau de a fi conștienți de viziunea lumii care se află și ea implicată fie în structura semantică a limbii, fie în calitate de factor esențial de condiționare a ei” [21, p.117]. Deci acest lingvist, de asemenea, recunoaște caracterul dominant al limbii care cuprinde întreaga omenire. Universul semantic al limbii pare a fi un alt spațiu de existență al indivizilor, datorită funcției cumulative a limbii, care pe lângă faptul că cuprinde în structura sa semantică spiritul unui popor, ea mai conține și un mod de manifestare a spiritului poporului propriu-zis, adică viziunea acestuia despre lume. Pe lângă toate acestea, percepția poporului este cea care condiționează semnificația. Această idee sugerează într-un fel, dependența semnificației și prin ea a limbii, de viziunea poporului asupra lumii.

Prin urmare, limba și reprezentarea diferită a noțiunii asupra lumii constituie două fenomene ce se determină reciproc sau conform spuselor lui Greimas, semnificația reflectă viziunea, iar viziunea condiționează semnificația, aceasta fiind ideea ce constituie esența tezei greimasiane cu referință la problema raportului dintre viziune și limbă.

Concepția humboldtiană, precum că diferite limbi conțin sau reflectă diverse viziuni despre lume sau univers este întălnită și în lingvistica rusă. Astfel, V. Gak, de exemplu, elaborând o tipologie a nominărilor lingvistice, menționează, într-un stil ușor metaforizat, că : „...diferite limbi „aruncă” un sistem de celule asupra realității, în general, aproximativ similare, dar, totuși, configurația acestor celule nu coincid întocmai, fapt explicabil prin existența diferitor viziuni asupra lumii” [22, p.250]. Deci diversitatea limbilor fiind „suprapusă” aceluiași univers (nu neapărat unuia și aceluiași fragment al lui) cristalizează o diversitate de viziuni asupra lumii. Prin urmare și aici se reliefează rolul determinant al limbii în constituirea și reflectarea unei percepții particulare a națiunii în raport cu viziunea ce se conține în limba unui alt popor, mai mult sau mai puțin înrudit.

4. În fine, conchidem că ideile vehiculate de către acești învățați și încă mulți alții denotă interesul lor cu privire la problema viziunii poporului asupra lumii și rolul ei (viziunii) incomensurabil în domeniul limbii. Ele constituie, după părerea noastră, doar unele dintre cele mai importante relatări ale lingviștilor străini care au abordat acest subiect dintr-un aspect sau altul și care ne-au ajutat să oferim un tablou general de tratare a tezelor în cauză. Luate în ansamblu, tezele lingviștilor cu referință la viziunea etnolingvistică fundamentează corelația limbii cu alte domenii socioculturale, reliefind eminentă interdependența indestructibilă dintre limbă și viziune a poporului asupra lumii.

Referințe:

1. Stati S. Interferențe lingvistice. - București: Editura Științifică, 1971. - 286 p.
2. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. - Москва: Прогресс, 1985. - 450 с.
3. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. - Москва: Прогресс, 1984. - 397 с.
4. Гумбольдт В. Op. cit., с.376.
5. Бережан С. ш. а.. Лингвистика женералэ. - Кишинэу: Лумина, 1985. - 270 с.
6. Wald L. Pagini de teorie și istorie a lingvisticii. - București: ALL, 1998. - 212 p.
7. Эратова И.Е. Вильгельм фон Гумбольдт. Избранные труды по языкознанию // Иностранные языки в школе. - Москва, 1985, №3, с.98-99.
8. Рамишвили Г.В. Вильгельм фон Гумбольдт - основоположник теоретического языкознания. In: Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. - Москва: Прогресс, 1984, с.5-33.
9. Рамишвили Г.В. От сравнительной антропологии к сравнительной лингвистике. In: Гумбольдт, В. Язык и философия культуры. - Москва: Прогресс, 1985. - 309-317 с.
10. Wald L. Op. cit., p.194.
11. Whorf B. Language, thought, and reality: selected writings / Edited and with an introduction by John B. Carroll. Foreword by Stuart Chase. Cambridge: The M.I.T. Press, Massachusetts Institute of Technology, 1971. - 278 p.
12. Stati S. Op. cit., p.153.
13. Mounin G. La linguistique du XXe siècle. - Paris: Presses Universitaires de France, 1972. - 254 p.
14. Moscato M., Wittwer J. La psychologie du langage / Quatrième édition corrigée. Paris: Presses Universitaires de France, 1992. - 127 p.
15. Hymes D. Language in culture and society: A reader in Linguistics and Anthropology. New York: Eanston, and London, Hasper & Row, Publishers, 1964. - 764 p.
16. Lucy J. Language diversity and thought: a reformulation of the linguistic relativity hypothesis. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. - 330 p.
17. Worf W. Op. cit., p.X.
18. Worf W. Op. cit., p.212-214.
19. Moscato M., Wittwer J. Op. cit., p.102.
20. Stati S. Op. cit., p.160.
21. Greimas A.-J. Sémantique structurale: recherche de methode. - Paris: Librairie Larousse, 1966. - 262 p.
22. Гак В. К типологии лингвистических номинаций. In: Языковая номинация. Общие вопросы / Ответственные редакторы: Б.А. Серебrenников, А.А. Уфимцева. - Москва: Наука, 1977. - 230-293 с.

Prezentat la 03.12.2010